MUNI

Příloha č. 11 směrnice MU Habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita	
Uchazeč	Mgr. Jan Kubica, Ph.D.
Habilitační práce	*Život ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století v multikulturních regionech střední Evropy na základě autobiografických próz německy píšících autorů – Ota Filip, Horst Bienek a další.*
Oponent	prof. PhDr. Ingeborg Fialová, Dr.
Pracoviště oponenta, instituce	Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra germanistiky

Oponentský posudek na habilitační práci Jana Kubicy: Život ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století v multikulturních regionech střední Evropy na základě autobiografických próz německy píšících autorů – Ota Filip, Horst Bienek a další

Jan Kubica předkládá habilitační spis, který už v knižní podobě vyšel: pod stejným titulem v nakladatelství univerzity Palackého v Olomouci 2016 a byl také už recenzován Annou Knechtelovou na elektronickém portálu Echa.[1] Tato praxe, nejprve studii vydat knižně a teprve poté ji obhajovat, mi sice připadá absurdní, leč je dnes zřejmě běžná a povolená. To ovšem znamená, že kritika oponenta nemůže být formulována jako „dobře míněné rady pro vylepšení v knižním vydání" (čímž se otupí jejich špice) – jakože mě takových dobrých rad napadá mnoho.

Většinou jsou z oblasti metodologické: Z několika po textu roztroušených (nikoli tedy v ucelené kapitole o metodě koncentrovaných) sdělení[2] a z první věty „závěru"[3] (až na s. 232) si čtenář musí samostatně pracně vydedukovat, co je vlastně cílem práce. Mně vyšlo, že Jan Kubica chce informovat o různých aspektech života obyvatel multilingválního Slezska (a v druhé části habilitace i dalších regionů) v období let ca. 1938-1948 (s přesahy před i za) a literatura (beletrie i esejistika) obou v titulu jmenovaných autorů (+ čtyř dalších) mu slouží jako ilustrace a zdroj citací. Fikcionální literatura, beletrie tedy není primárním objektem výzkumu, nýbrž jen služebným nástrojem k formulaci jakéhosi vlastního vyprávění o jistém úseku dějin jistého regionu. Odhlédnu-li od zklamání, které jako milovnice literatury nad tímto jejím použitím cítím, zdá se mi tato metoda pochybná i z hlediska oboru historie. Byť jsem zde naprostý laik, domnívám se, že historikové nepovažují – z dobrých důvodů – beletrii za seriózní pramen pro rekonstrukci historických dějů. Ty dobré důvody spočívají jistě v tom, že historikové tuší, že zobrazení reality má ve světě fikce vlastní zákonitosti a vydestilovat z románu či básně nějakou „historickou pravdu" nelze, není to spolehlivé. O tom, že si Kubica s otázkou srovnatelnosti (spíše nesrovnatelnosti) jednotlivých jím použitých textových druhů z hlediska fikcionálnosti nedělal příliš velké starosti, svědčí fakt, že se na texty různé úrovně fikcionálnosti a různých žánrů dívá stejnou optikou: romány, eseje, deníky, korespondence, výpovědi pamětníků, historické studie – všechno jedno, všechno mu to splývá do jednolitého bloku/kamenolomu citací. To mu vyčítá i recenzentka Anna Knechtelová: „Protože se jedná o rozlišné textové druhy, nehodí se zde společně jmenovaná díla ke srovnávací analýze za užití totožných vědeckých kritérií."[4]

Uvedu na jediném příkladu (v práci je takových míst ovšem více), proč se domnívám, že je tato metoda pochybná: V pojednání o Bienekově románu *Erde und Feuer* Kubica píše: „V dalším hovoru mezi Valesčiným bratrem Willim Wondrakem a panem Willimczykem zazní opět **smysluplný** výrok na adresu Sovětů: …" (118). Jak může čtenář Kubicovy práce hodnotit smysluplnost výroku fikcionální figury, když neví (nebylo mu sděleno), co je to za

---

[1] http://www.ipsl.cz/index.php?id=1703&menu=e-forum&sub=e-forum&str=text.php. Nevím arci, nezkoumala jsem, do jaké míry je text předkládané habilitační práce „rozšířenou a přepracovanou verzí" (8) knižní publikace a zda autor kritické připomínky recenzentky v habilitačním spise zohlednil či ne. Spíše se mi zdá, že ne. Do aktuální verze ani nevložil datum úmrtí Oty Filipa.

[2] „…tyto dvě autobiografické prózy budou východiskem pro sledování životních osudů Oty Filipa." (10), „…z hlivické tetralogie budou pocházet citace, které ilustrují autorovo dětství a mládí…" (12), „…(ocitujeme si) další pasáže, které ukazují autorovo dětství a mládí…" 32, „Horst Bienek prožívá (…) své dětství a mládí v několika postavách…" 46, „Ještě než se dostaneme ke konkrétním citacím, uvedeme si pro navození atmosféry (…) některé výroky z debat rodiny Piontků…" 118, „Tohoto autora jsme vybrali, aby nám svými vzpomínkami přiblížil životní poměry na Mostecku…" 192, „autobiografické prózy (…) nám poskytnu materiál pro sledován jeho dětství a mládí." 219

[3] „…přiblížit život ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století v multikulturních regionech střední Evropy, jak ho reflektují v převážně autobiograficky laděných prózách německy píšící autoři…" 232.

[4] Viz pozn. 1

figuru, jakou má pozici v ansámblu figur, jaký k ní má vztah vypravěč, jaký je vůbec vypravěč románu (spolehlivý/nespolehlivý, komentující, reflektor?) atd. Smysluplnost (podobně jako pravdivost) je ve světě fikce úplně jiná kategorie než ve světě reálném.

Tímto příkladem zároveň uvozuji další kritickou výtku, že totiž v Kubicově práci téměř úplně chybí jakákoli narativní analýza zkoumaných textů (a k ní příslušná terminologie). Literárně analytické úvahy jsou velmi ojedinělé a nahodilé: Z kusé věty se např. dozvíme, že se Filip snaží být objektivní (30), že je pro něj „typický smysl pro ironii" (32), že se snaží „zachytit dramatické události odlehčeným způsobem" (46), něco málo o tom, jak je sepsán Bienekův román *Die Zelle* si můžeme přečíst (leč většinou jako citace jiných literárních analytiků) na s. 134. Kubica tedy popisuje romány, výsostně umělecká díla, jako by to byly non-fikcionální a nahodile sepsané vzpomínky – zcela podceňuje a nechává bez výkladu formotvorné (narativní, stylistické, jazykové) úsilí autorů.[5]

I proto je neuspokojivé také Kubicovo zamyšlení (zejména v úvodní kapitole a pak několikrát – nesoustavně – dále v textu) o často použitém žánru autobiografie. Kdyby se byl Kubica seznámil byť s jediným literárně-analytickým/-teoretickým spisem o tomto oblíbeném hřišti literárních teoretiků (snad jsem ho v seznamu literatury nepřehlédla), možná by byl jeho pohled na problematiku fikcionálních autobiografií poněkud diferencovanější (a pro čtenáře přínosnější) než jeho použití jediného kritéria – autenticity: „…je možno říci, že autenticita jejich literárních autobiografií je do určité míry ovlivněna fabulací, a tak autenticita jejich textů „ztrácí na hodnotě" vlivem fantazie." (8) Tento přístup Kubicovi prakticky znemožňuje vidět v literárních autobiografiích svébytná umělecká díla (kde je i/právě míra autenticity a fikcionality podřízena formovací vůli autora) - ale na druhé straně mu zase otevírá možnost srovnávat všecko se vším, výroky figur ve fikcionálním prostoru s autentickými vzpomínkami pamětníků a soudy historiků (jak jsem popsala výše). Tento přístup (a absentující narativní analýza) je také zodpovědný/zodpovědná za některé nepřesné, z hlediska narativní teorie chybné výroky jako: „…kavárníkův syn Jan (fikcionální figura, pozn. IFF), tedy autor sám" (13)[6], „již tady máme první náznak autobiografičnosti, protože autor se narodil jen o dva roky později (než jeho literární postava, pozn. IFF) (32), „Bienek… se ztotožňuje… s více postavami." (67) atd.

Přemýšlím-li o přínosu Kubicovy práce, který dle výše řečeného jistě neleží v poli literární analýzy, pak mi při těchto úvahách chybí podaná pomocná ruka od autora samotného, totiž německy takzvaný Forschungsstand, čili shrnutí všech dosavadních výdobytků vědy k danému tématu/daným tématům – jako že ke všemu, co by se dalo za téma habilitace považovat – Filip, Bienek, literární autobiografe, literární zachycení okupace, odsunu, „sudetoněmecké otázky", bilingválnosti atd. – toho bylo sepsáno dost a Kubica většinu základní a zásadní sekundární literatury samozřejmě zná, jak dokládají poznámky pod čarou a soupis literatury v příloze (kam měla být v poznámkách citovaná literatura arci zahrnuta!). Právě proto by bylo bývalo nutné, aby Kubica shrnul dosavadní stav bádání a sám naznačil, kde a jak jeho práce posouvá vědění/diskusi o tématu dopředu, prohlubuje ho, kontextualizuje, mění. Podobně mi chybí byť krátké pojednání o tom, do jaké míry a jakým způsobem byla/jsou vnímána literární díla popsaných autorů, do jaké míry přispěla k „dodnes (živé) mezigenerační diskusi v Německu" (76), čili nějaké pojednání o recepci.

---

[5] S tím souvisí jen taková drobnost, že se vlastně nedozvíme (aspoň mně to nebylo jasné) v jakém jazyce jsou (původně) psány romány Oty Filipa a kdo je autorem překladů.

[6] Zde přitom JK v poznámce pod čarou cituje správný analytický postoj Františka Valoucha!

Jako jediný možný závěr této krátké analýzy předkládané habilitační práce se nyní zřejmě jeví negativní stanovisko, které ale přesto nezazní, neboť na Kubicově práci (spíše vlastně na Kubicově habitu) kladně hodnotím dvě skutečnosti: K té první mě – paradoxně – dovedlo rozčarování z jazyka a stylu Kubicova spisu, který je – řekněme – školometský[7]. Ano! Pro školy, školní žáky a jejich učitele dějepisu, pro studenty je Kubicova práce dobrá a vhodná. Právě proto, že se autor dopouští zásadních metodologických chyb, může ožehavá, dosud živá, dosud nezahojená témata prezentovat uceleně, z mnoha žánrových stran a s mnoha ilustrativními příklady/citáty (co na tom, že jsou žánrově nesouměřitelné?). Snahou osvětlit některé pro region typické jevy jsou zřejmě neseny i mnohé „exkurzy" k tématům (zdánlivě) nesouvisejícím s hlavní linií: odstavce o jednotlivých osobách (jež ale nebyly Filipem/Bienkem přetaveny do literárních figur, např. František Čepek, 18, vrahové z poválečných detenčních táborů, 86f., příslušníci SNB, 96, Varnsdorfský továrník Emil Beer, 105 atd.), nekomentovaný výčet významných osobností z Horního Slezska (27), odstavec o „Grenzlandrománu" (31), z něhož ale není jasné, zda si Kubica myslí, že je Filipova díla možno tomuto žánru přiřadit, pasáž o Hlučínsku (34f.) a Vitorazsku (93) atd. A také neorganické, nedokonale zdůvodněné a tudíž relativně náhodné přiřazení čtyř dalších autorů na konec práce dává touto optikou smysl. Jan Kubica je dlouholetý pracovník pedagogické fakulty a tento „didaktický nátisk" mu tam jistě poslouží k dalšímu úspěšnému účinkování.

A stejně jako je Kubica dedikovaný učitel, je i dedikovaný Slezan – a to je další důvod, proč na závěr jeho práci doporučím k obhajobě. O tom svědčí nejen obrovské množství materiálu, literatury, který/kterou sesbíral, pročetl, zhodnotil, nýbrž i vřelá afinita, kterou regionu projevuje a jež je ze stránek jeho habilitace cítit: Jeho vyprávění o osudových, zlomových okamžicích dějin Slezska (z moravské či polské strany) je skutečně poutavé, místy jímavé, vždy vedené snahou o ne-černobílé vnímání, snahou nechat promluvit obě/všechny strany konfliktu. Ve svém smyslu pro historickou spravedlivost se Kubica projevuje i jako odvážný reportér starých vin, hříchů i zvěrstev, která jsou jen zdánlivě pasé. Zejména pasáže o chlapcích posílaných v posledních dnech války skoro bez výzbroje proti ruským tankům, o prchajících německých velitelích, kteří „své lidi" nechávají bez ostychu na pospas blížící se frontě, o divokém odsunu, kolaboraci, denunciaci, sadismu v zajateckých táborech pro civilní obyvatelstvo atd. jsou otřásající – tím více, že některé vzorce chování zdaleka nevymizely s koncem obou totalitních režimů. Právě v této „výchovné" rovině Kubicovy práce spatřuji její největší přínos, který zdaleka převažuje některé metodologické nedostatky.

Doporučuj, aby byla studie Jana Kubicy přijata jako základ pro další habilitační řízení.

Olomouc, 5.2.2021
Prof. Dr. Ingeborg Fialová

[7] Časté a svou vysokou frekvencí obtěžující didaktické navádění čtenářů: „vraťme se teď opět…, v následující pasáži uvidíme…, v následující pasáži si ukážeme…, ocitujeme si několik úryvků…, teď si nastíníme případ jiného…" atd., nemotivované střídání gramatických časů, mnohdy naivní parafráze citátů atd.